

Działanie niepożądane produktu leczniczego to:

- każde niekorzystne i niezamierzone działanie produktu leczniczego, występujące podczas stosowania dawek zalecanych u ludzi lub zwierząt w leczeniu chorób, w celach profilaktycznych, diagnostycznych lub modyfikacji funkcji fizjologicznych.
- Definicja ta nie odnosi się do mechanizmu powstawania działania niepożądanego leku, obejmuje więc także
 - reakcje alergiczne,
 - idiosynkrazje (zwiększona wrażliwość osobnicza)
 - interakcje pomiędzy różnymi lekami lub pożywieniem

Niespodziewane niepożądane działanie produktu leczniczego to:

- Niepożądana reakcja nie wymieniona w charakterystyce produktu leczniczego dopuszczonego do obrotu.
- Charakterystyka produktu leczniczego – jest to opracowanie zawierające pełną fachową informację o produkcie leczniczym, która ma znaczenie dla procesu leczenia.

Ciężkie niepożądane działanie produktu leczniczego dopuszczonego do obrotu

- To takie działanie niepożądane, które bez względu na zastosowaną dawkę produktu leczniczego powoduje:
 - zgon pacjenta,
 - zagrożenie życia,
 - konieczność hospitalizacji lub jej przedłużenie,
 - trwały lub znaczny uszczerbek na zdrowiu,
 - wadę wrodzoną
 - inne istotne reakcje nie wymienione powyżej, które w opinii lekarza stanowią zagrożenie dla pacjenta

Przykłady ciężkich niepożądanych działań leków

Ośrodkowy układ nerwowy Śpiączka Depresja Zespół abstynencji Układ pokarmowy Zapalenie okrężnicy Zapalenie wątroby Perforacja jelita Układ moczowy Zatrzymanie moczu Układ oddechowy Skurcz oskrzeli	Układ rozrodczy Bezpłodność Poronienie samoistne Układ immunologiczny Wstrząs anafaktyczny Zespół toczniopodobny Układ krążenia Arytmie Niewydolność krążenia Układ krwionośny Anemia aplastyczna Koagulopatie Inne Zaćma Upośledzenie słuchu

Klasyfikacja działań niepożądanych leków

Podział kliniczny

- Niepożądane działanie leku typu A
- Niepożądane działanie leku typu B
- Niepożądane działanie leku typu C
- Niepożądane działanie leku typu D
- Niepożądane działanie leku typu E
- Niepożądane działanie leku typu F

Niepożądane działanie leku typu A („drug actions”)

- Reakcje zależne od właściwości farmakologicznych leku, od podanej dawki, możliwe do przewidzenia.
- Czynniki takie jak podeszły wiek, stan zdrowia, współtowarzyszące choroby, ciąża mogą mieć wpływ na wystąpienie objawu.
- Można je zmniejszyć lub wyeliminować przez zmniejszenie dawki.
- Część działania niepożądanego typu A wynika z wielokierunkowego działania produktu leczniczego, np.
 - Kaszel po inhibitorach konwertazy angiotensynowej
 - Zaburzenia widzenia (niebieskie barwy) po sildenafilu
 - Ból głowy po lekach rozszerzających naczynia krwionośne

Niepożądane działanie typu B („bizarre”)

- Reakcje niezależne od dawki, mechanizmu działania, niemożliwe do przewidzenia,
- Zwykle o mechanizmie immunologicznym,
- Rzadko występujące, ale ciężkie, w tym zagrażające życiu
- Reakcje alergiczne, które mogą być:
 - ostre i przenoszone przez immunoglobuliny typu IgE lub IgG (wstrząs anafilaktyczny, reakcje skórne)
 - wynikiem procesów autoimmunologicznych (układowy toczeń rumieniowaty)
 - reakcją typu Arthusa, przenoszoną przez immunoglobuliny IgG i IgM (np. choroba posurowicza)
 - wynikiem dziedzicznych skłonności czy cech np. deficyt dehydrogenazy glukozy-6-fosforanowej, nietypowy metabolizm, kumulacja toksycznych metabolitów

Niepożądane działanie typu B

- Przykłady:
 - Anemia aplastyczna po chloramfenikolu
 - Agranulocytoza po metamizolu
 - Wstrząs anafilaktyczny po penicylinie
 - Pokrzywka po ampicynie
 - Astma po aspirynie

Różnice pomiędzy typami A i B

Typ A

- Możliwe do przewidzenia
- Zwykle zależne od dawki
- Występują często
- Rzadko są powodem zgonu
- Zmniejszone nasilenie lub ustąpienie po zmniejszeniu dawki

Typ B

- Nieprzewidywalne
- Rzadko zależne od dawki
- Występują rzadko
- Związane z wyższą w stosunku do typu A częstością zgonów
- Zwykle wymagają przerwania podawania

Niepożądane działanie typu C („chronic” ”)

- Działania te są zależne od dawki oraz od odpowiednio długiego czasookresu terapii, czasami o trudnym do ustalenia związku między lekiem a wystąpieniem niepożądanego efektu.
 - dyskinezy po długotrwałym stosowaniu neuroleptyków
 - zanik przysadki i nadnerczy, czy zaburzenia gospodarki tłuszczowej (jądrogenny zespół Cushinga) po długotrwałym stosowaniu glikokortykosteroidów,
 - zespół „megacolon” (osłabienie odruchu defekacji) po długotrwałym stosowaniu środków przeczyszczających,
 - choroba zakrzepowa u kobiet zażywających doustne środki antykoncepcyjne

Niepożądane działanie typu D

(„opóźnione działanie – retarded reaction)

- Reakcje ujawniające się po długim czasie od początku leczenia, a nawet po jego zakończeniu
- Często związane z kumulacją leku w organizmie
- Często niezależne od mechanizmu działania

Przykłady:

- Choroba Creutzfelda-Jacoba u pacjentów leczonych hormonem wzrostu pochodzenia naturalnego
- Działanie teratogenne (np. fokomelia po talidomidzie)
- Rzekomobłoniaste zapalenie jelit po antybiotykoterapii
- Nowotwory narządów rodnych u kobiet, których matki w czasie ciąży leczone były stilbestrolem

Działania niepożądane typu E („end of use”)

- Objawy wynikające z odstawienia leku

Przykłady takich reakcji:

 - wystąpienie napadów padaczki po zaprzestaniu podawania fenobarbitalu lub fenytoiny,
 - zespół abstynencyjny po odstawieniu np.:
 - opiatów,
 - benzodiazepin
 będący objawem uzależnienia od leku
 - niedoczynność kory nadnerczy po gwałtownym odstawieniu prednisonu,
 - pojawienie się niedotlenienia mięśnia sercowego po nagłym odstawieniu β -adrenolityków

Działania niepożądane typu F („failure”)

- Występują często, są zależne od dawki i obejmują niespodziewaną oporność na stosowaną terapię.
- Przyczyną oporności na dany lek mogą być:
 - czynniki genetyczne (np. polimorfizm receptora dla danego leku – klozapina, salbutamol, polimorfizm glikoproteiny GP IIIa, czy polimorfizm cząsteczki COX-1 – kwas acetylosalicylowy; oporność na ASA 5 - 40% populacji,
 - genetycznie uwarunkowany wzrost aktywności enzymów metabolizujących,
 - jak i równoczesne podanie leku o charakterze induktora
 - wzrost ryzyka nieplanowanej ciąży w wyniku skojarzonego stosowania hormonalnych środków antykoncepcyjnych z lekami indukującymi metabolizm, np. z preparatami dziurawca, ryfampicyną.

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

Egzogenne:

- Właściwości fizykochemiczne leku
- Postać leku
- Dawka
- Częstość i droga podania
- Interakcje z innymi lekami lub pożywieniem, używkami
- Szkodliwe wpływy środowiska (np. narażenie na insektycydy, herbicydy – przyspieszenie metabolizmu, zatrucie CO, ołowiem – hamowanie metabolizmu)

Endogenne:

- Wiek
- Płeć
- Cięża
- Polimorfizm genetyczny
- Masa ciała
- Choroby współistniejące (powstawanie zależności lekowych)

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

- Właściwości fizykochemiczne leku
 - podobieństwo struktury chemicznej całej cząsteczki lub obecność grup czynnych leku, np.
 - prymachina, nitrofurantoina, probenecid, tolbutamid ze względu na obecność grupy amidowej powodują hemolizę u osób z niedoborem glukozy-6-fosfatazy
 - obecność w cząsteczce chemicznej niektórych grup, np. sulfonamidowej, hydrazynowej, azotynowej, metylowej, może być wspólnym mianownikiem patogenetycznym podobnych objawów niepożądanych u osób wrażliwych na wpływ takich grup.
 - polarność cząsteczek leku określa szybkość jego wchłaniania, czas transportu, drogi metabolizmu i wydalania leku
 - Im większa polarność tym mniejsze wchłanianie leku z przewodu pokarmowego, wiązanie przez białka osocza i zatrzymywanie w tkankach, a jednocześnie szybsze wydalanie przez nerki i odwrotnie.

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

• Właściwości fizykochemiczne leku

- pH krwi i moczu
 - Metabolity leków przeciwhistaminowych lepiej wydalają się w moczu kwaśnym, a sulfonamidy i barbiturany z zasadowym
 - Zacytylowane metabolity sulfonamidów w środowisku kwaśnym moczu ulegają krystalizacji – uszkodzenie kanalików nerkowych
- Rodzaj diety (zmiana wchłanianości leku podanego doustnie)
 - dieta ubogobiałkowa,
 - dieta bogata w tłuszcze zwierzęce
- Wysięk fizyczny (zmiana wchłanianości leku, proporcji jego dystrybucji zależnie od przemieszczenia krwi do mięśni, zmiany hormonalne i metaboliczne)

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

- Alkohol, używki, palenie tytoniu
 - alkohol w zależności od dawki jest inhibitorem lub induktorem enzymatycznym
 - nikotyna jest induktorem
- Nadużywanie leków
 - Zbyteczne stosowanie leków
 - Podawanie zbyt dużych dawek lub zbyt długotrwałe bez właściwego rozpoznania choroby
- Polipragmazja (terapia wielolekowa) – bardzo często zjawisko niekontrolowane; samoleczenie bez wiedzy lekarza lub leczenie u wielu lekarzy specjalistów
 - Niebezpieczeństwo wystąpienia objawów niepożądanych wskutek wzajemnego oddziaływania leków (interakcja leków)

Działania niepożądane – zależność od dawki

„Wszystko jest trucizną, liczy się tylko doza”
Paracelsus (1493-1541)

- Większość działań niepożądanych wynikających z mechanizmu działania leku zależna jest od dawki i można je złagodzić przy jej zmniejszeniu.
- Jeżeli objawy ustępują po odstawieniu leku, to można przypuszczać, że istnieje związek przyczynowy między lekiem a reakcją.

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

Wiek – szczególnie wnikliwego nadzoru wymagają dzieci i osoby starsze

• Dzieci:

- Duża przepuszczalność śluzówki przewodu pokarmowego, szybsze i pełniejsze wchłanianie leków po podaniu doustnym
- Śluzówka jest bardziej delikatna i wrażliwa na drażniące działanie leków – „zespół złego wchłaniania”
- Większa przepuszczalność bariery krew/mózg
- Odmienna dystrybucja leków (większa zawartość wody)
- U niemowląt możliwość wypierania przez leki bilirubiny z połączeń białkowych → ryzyko toksycznego uszkodzenia mózgu
- Niedojrzałość systemów enzymatycznych, zwłaszcza mikrosomalnych - → syndrom „szarego dziecka”
- sprzężenie z kwasem glukuronowym bardzo powolne - glukurylotransferaza (chloramfenikol)
- Krwinki czerwone małych dzieci dużo łatwiej ulegają hydrolizie

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

- Pacjenci w podeszłym wieku – proces wchłaniania jelitowego upośledzony, mniejsza sprawność procesów metabolicznych, upośledzenie funkcji nerek, układu krążenia
- Masa ciała
 - Dawki leków obliczane są dla człowieka o masie ciała 70 kg; dla ludzi bardzo niskich i szczupłych (<40 kg) lub bardzo wysokich i otyłych (>100 kg), należy się liczyć z dużymi niekiedy różnicami w działaniu leków

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

• Kobiety w ciąży

- zmiana czynności wielu układów i narządów (układ krążenia, wątroba, nerki, gruczoły dokrewne, zaparcia)
- w ustroju ciężarnych tworzy się dodatkowy kompartment (płód) o właściwościach kompartmentu wolnowymennego
 - bezpośrednio przed porodem czas półtrwania nitrofurantoiny przedłuża się ponad 3-krotnie a gentamycyny – 2-krotnie

• Płeć

- większa wrażliwość kobiet na działanie leków;
- u mężczyzn prawdopodobnie większa aktywność enzymów mikrosomalnych w wątrobie pod wpływem testosteronu

Czynniki dziedziczne mające wpływ na skuteczność i bezpieczeństwo farmakoterapii

- Poznanie sekwencji wielu genów człowieka wykazało, że zmienność działania leków zależy od:
 - genetycznie uwarunkowanej aktywności enzymów metabolizujących leki
 - polimorfizmu genów kodujących białka biorące udział w mechanizmie działania leków (receptory, kanały jonowe, enzymy)
 - ekspresji genów kodujących transportery dla leków (m.in. gen kodujący glikoproteinę P)

Czynniki dziedziczne mające wpływ na skuteczność i bezpieczeństwo farmakoterapii

- Genetycznie uwarunkowana aktywność enzymów metabolizujących leki
- genetyczne mutacje izoenzymów cytochromu P- 450 katalizujących reakcje utleniania
 - CYP2D6
 - CYP2D9
 - CYP2C19

(zamiana par zasad – CYP2D6*4, CYP2D6*10, wypadnięcie jednej zasady – CYP2D6*3, wypadnięcie całego genu – CYP2D6*5); brak funkcjonalnego białka lub obniżenie jego stabilności
- powielenie genu (CYP2D6*2) – wzrost aktywności białka enzymu
- genetyczne mutacje enzymu katalizującego reakcję N-acetylacji (N-acetylo-transferaza 2 - NAT2), np. izoniazidu

Czynniki dziedziczne mające wpływ na skuteczność i bezpieczeństwo farmakoterapii

- Polimorfizm genów kodujących metylotransferazę tiopurynową (TPMT) oraz dehydrogenazę dihydropirydynową (DPD)
- Mutacje w genie odpowiedzialnym za syntezę receptora dopaminowego D₂ (oporność na klozapinę)
- Upośledzona aktywność enzymów powoduje nagromadzenie się wielu leków, sprzyjając tym samym wystąpieniu działań niepożądanych

Czynniki dziedziczne mające wpływ na skuteczność i bezpieczeństwo farmakoterapii

- Ma to szczególne znaczenie dla leków toksycznych, których działania niepożądane mogą być groźne dla życia pacjenta (np. azatiopryna, merkaptopuryna, 5-fluorouracyl)
- Przejście od tradycyjnego podejścia farmakoterapii („one drug fits all”) do nowoczesnej terapii zindywidualizowanej – terapii XXI wieku ???
- Farmakogenetyka – badania dziedzicznej zmienności odpowiedzi na lek (dziedziczne uwarunkowania)
- Farmakogenomika – „nowatorskie podejście do farmakoterapii i medycyny jako całości”

Czynniki predysponujące do wystąpienia działań niepożądanych

- **Choroby współistniejące**
 - procesy zapalne toczące się w ścianie jelit zwiększają przepuszczalność błon biologicznych
 - choroby wątroby z uszkodzeniem mięśnia wątroby
 - choroby nerek
 - choroby układu krążenia
 - choroby metaboliczne

Niepożądane działania leków w okresie rozwoju embrionalnego i płodowego

- Zażywanie leków w czasie ciąży pociąga za sobą możliwość uszkodzenia płodu; tożyska jest przepuszczalne dla większości leków
- Uszkodzenie płodu może nastąpić w okresie:
 - Blastogenezy (pomiędzy zapłodnieniem a 18. dniem ciąży)
 - Embriogenezy (18 dnia – 8 tygodnia)
 - Fetogenezy (8 tygodnia – porodu)

Niepożądane działania leków w okresie rozwoju embrionalnego i płodowego

- **Blastopatie** (o okresie blastogenezy)
 - Ciężkie uszkodzenia powodują śmierć zarodka
 - Mniej poważne uszkodzenia mogą ulec całkowitemu samowyleczeniu
 - Symetryczne i asymetryczne podwójne wady rozwojowe; niecałkowite rozłączenie się pierwszych komórek zygoty (symetryczne – oba organy są identyczne – bliźnięta syjamskie, asymetryczne – określona część u jednego zarodka rozwija się prawidłowo, a u drugiego jedynie szczątkowo)

Niepożądane działania leków w okresie rozwoju embrionalnego i płodowego

- **Embriopatie** (największe niebezpieczeństwo pomiędzy 4. a 8. tygodniem ciąży)
 - Pojedyncze wady rozwojowe (np. rozszczep kręgosłupa, przepuklina oponowa, przepuklina oponowo-rdzeniowa, wady serca i naczyń; czynniki genetyczne, uszkodzenia przez wirusy – wirus opryszczki, promienie jonizujące, leki przeciwpadaczkowe, związki chemiczne, niedobór kwasu foliowego)
- **Fetopatie** (zaburzenia rozwoju płodu)
 - Uszkodzenia przez zakażenie np. przez krętki, toksoplazmozę, pierwotniaki i bakterie – zaburzenia wydzielania wewnętrznego, np. brak hormonu tarczycy, niezgodności czynnika Rh, wodogłowie, odkładanie się soli wapnia w mózgu, ślepota jako wyraz przebytego zapalenia mózgu, wykwity skórne, zapalenia chrząstek i kości, uszkodzenia zębów, ucha środkowego i inne.

Działanie teratogenne

- Uszkodzające płód i wywołujące wady rozwojowe
- Do leków o niewątpliwym działaniu teratogennym u człowieka należą:
 - Cytostatyki
 - Leki przeciwpadaczkowe
 - Retinoidy (duże dawki)
 - Alkohol (największa liczba embriopatii)
 - Wycofany talidomid
- Celem zmniejszenia ryzyka teratogenezy i powstania wad rozwojowych należy:
 - ograniczyć stosowanie leków do przypadków poważnych
 - unikać leków niedawno wprowadzonych na rynek

Klasyfikacja leków ze względu na ryzyko szkodliwego działania na płód

- **Kategoria A** – badania na zwierzętach oraz w odpowiednio liczonych i kontrolowanych obserwacjach u ludzi leki nie wykazały działania szkodliwego na płód; lek bezpieczny
- **Kategoria B** – badania na zwierzętach nie wykazały ryzyka dla płodu, lecz nie potwierdzono tego u kobiet w ciąży zarówno w I trymestrze, jak i w późniejszych trymestrach. Lek może być stosowany jedynie w przypadku zdecydowanej konieczności.
- **Kategoria C** - badania na zwierzętach wykazały działanie embriotoksyczne oraz teratogenne, lecz brak jest badań kontrolnych u kobiet w ciąży. Lek może być stosowany gdy korzyść dla matki przeważa nad potencjalnym zagrożeniem dla płodu.

Klasyfikacja leków ze względu na ryzyko szkodliwego działania na płód

- **Kategoria D** – istnieje ewidentne ryzyko uszkodzenia płodu, lecz korzyści wynikające ze stosowania tego leku u kobiet w ciąży mogą usprawiedliwić podanie leku; stany zagrażające życiu, poważne choroby w których inne bezpieczniejsze leki nie są skuteczne
- Lek podaje się jedynie wówczas gdy korzyść wynikająca z jego zastosowania usprawiedliwia ryzyko względem płodu.
- **Kategoria X** – badania na zwierzętach lub u ludzi wykazały szkodliwe działanie leku na płód i ryzyko jego stosowania u kobiet w ciąży przeważa wszelkie możliwe korzyści
 - Lek jest również przeciwwskazany dla kobiet w wieku reprodukcyjnym, które mogą zajść w ciążę
 - Ryzyko zdecydowanie przewyższa potencjalne korzyści wynikające z jego stosowania.
 - Istotnie większe ryzyko powstawania wad płodu. Nie należy stosować w okresie ciąży.

Leki które można stosować w czasie ciąży

● β_1-adrenolityki (wybrane) ● Leki zobojętniające (Antacida) ● Antybiotyki (stosunkowo bezpieczne) ● Penicyliny ● Cefalosporyny ● Makrolidy ● Linkozamidy ● Fosfomicyna ● Preparaty żelaza	● Preparaty zawierające enzymy ● Hormony (insulina, hormony tarczycy) ● Środki przeczyszczające (laktuloza, środki pęczniące) ● Metyldopa ● Paracetamol ● Środki cieniujące zawierające bar ● Sukralfat ● Leki β_2-adrenomimetyki ● Zespół witamin B

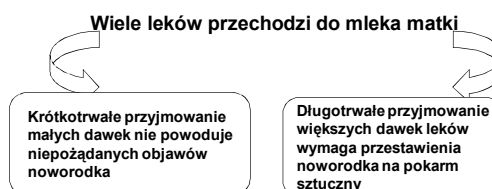
Niektóre grupy leków przeciwwskazane w ciąży (działanie teratogenne lub toksyczne na płód)

● Leki immunosupresyjne ● Związki jodu ● Leki przeczyszczające ● Leki obniżające stężenie lipidów ● Molsidomina ● Alkaloidy sporyszu ● Prostaglandyny ● Leki przeciwzapalne ● Środki cieniujące zawierające jod ● Anaboliki	● Retinoidy (duże dawki) ● Witamina A i D (w dużych dawkach) ● Leki przeciwtrzęsawcowe ● Leki działające na o.u.n. (alkohol, analgetyki, opiaty, barbiturany, anksjolityki) ● Cytostatyki ● Inhibitory ACE i sartany ● Leki przeciwpadaczkowe ● Doustne leki p/cukrzycowe

Inne niepożądane działania leków w ciąży

- Porażenie oddychania i objawy abstynencji (narkotyczne leki przeciwbólowe)
- Uszkodzenia słuchu przez antybiotyki aminoglikozydowe
- Anomalie rozwoju zębów i uszkodzenia kości przez tetracykliny
- Niedoczynność tarczycy na skutek stosowania tyreostatyków
- Maskulinizacja płodów żeńskich przez androgeny i gestageny o działaniu androgenicznym
- Feminizacja płodów męskich przez gestageny ze składową o działaniu antyandrogenicznym

Niepożądane działania leków w czasie karmienia

Leki, których nie należy stosować w czasie karmienia piersią

- Azolowe leki przeciwgrzybicze (systemowe)
- Chloramfenikol
- Klindamycyna
- Inhibitory gyrazy
- Izoniazyd
- Rifampicyna
- Sulfonamidy/Trimetoprim
- Metronidazol
- Leki przeciwrtarczycowe
- Leki działające na o.u.n. (amantadyna, opiaty, teofilina, barbiturany, benzodiazepiny, sole litu, neuroleptyki)
- Tetracykliny
- Inhibitory ACE
- Anaboliki
- Leki przeciwpadaczkowe
- Leki przeciwhistaminowe H₂
- Doustne leki przeciwkrzepliwe
- Atropina
- Leki moczopędne (spironolakton)
- Inhibitory HMG-CoA reduktazy
- Hormony (estrogeny, gestageny, androgeny, antyandrogeny, glikokortykosteroidy)
- Leki cytostaticzne
- Leki immunosupresyjne
- Leki przeczyszczające

Monitorowanie działań niepożądanych

- Celem monitorowania niepożądanych działań produktów leczniczych jest wychwycenie dotychczas nieznanymi zagrożeń związanych ze stosowaniem danego leku.

Monitorowanie działań niepożądanych

Pozwala na :

- określenie czynników ryzyka,
- przewidzenia dla jakich grup pacjentów spodziewane korzyści płynące ze stosowania danego leku przeważają nad możliwymi do przewidzenia zagrożeniami,
- określenie przeciwwskazań i zalecanych środków ostrożności.
- Wykrycie niektórych działań niepożądanych prowadzi do ograniczenia jego stosowania, a w skrajnych przypadkach do wycofania produktu z lecznictwa.

Monitorowanie działań niepożądanych

- Akty prawne:
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. Nr 126 z dn. 31.10.2001 r. oraz Prawo Farmaceutyczne 13 maj 2013 r.)
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza (Dz. U. Nr 21 z dn. 13.03.2002 r.)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 lutego 2003 w sprawie monitorowania bezpieczeństwa produktów leczniczych (Dz. U. Nr 43 z 19.03.2003 r.)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 grudnia 2002 w sprawie niepożądanych odczynów poszczepiennych

Monitorowanie działań niepożądanych

- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 12 grudnia 2002 r. w sprawie wzoru wniosków o przedłużeniu lub skróceniu okresu ważności pozwolenia na dopuszczenie do obrotu produktu leczniczego, w tym produktu weterynaryjnego
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 grudnia 2002 r. w sprawie dokonywania zmian w pozwoleniu i dokumentacji dotyczącej wprowadzania do obrotu produktu leczniczego
- ROZPORZĄDZENIE WYKONAWCZE KOMISJI (UE) NR 520/2012 z dnia 19 czerwca 2012 r. w sprawie działań związanych z nadzorem nad bezpieczeństwem farmakoterapii, o których mowa w rozporządzeniu (WE) nr 726/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady i w dyrektywie 2001/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady

Zgłaszanie niepożądanych działań leków

- Zgodnie z obowiązującym prawem w systemie zbierania danych o powikłaniach polekowych powinny uczestniczyć osoby wykonujące zawody medyczne:
 - lekarze medycyny
 - lekarze stomatologii
 - lekarze weterynarii
 - farmaceuci
 - pielęgniarki i położne
 - oraz pacjenci (wytyczne UE); od lipca 2012 prawo zgłaszania działań niepożądanych powinien mieć również pacjent

Monitorowanie działań niepożądanych

Art. 45 a Ustawy o zawodzie lekarza

- Lekarz zobowiązany jest zgłosić podmiotowi odpowiedzialnemu za wprowadzenie produktu leczniczego na rynek, a w przypadku trudności z ustaleniem podmiotu odpowiedzialnego – Prezesowi Urzędu Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych, niepożądane działanie produktu leczniczego.

Monitorowanie działań niepożądanych

Produkty lecznicze na które należy zwrócić szczególną uwagę:

- Produkty lecznicze zawierające nową substancję czynną, dopuszczoną do obrotu nie dłużej niż 5 lat
- Produkty lecznicze złożone zawierające nowe połączenie znanych substancji czynnych
- Produkty lecznicze, zawierające znaną substancję czynną ale podawane nową drogą
- Produkty lecznicze, które zyskały nowe wskazanie
- Produkty lecznicze pochodzenia roślinnego (część preparatów ziołowych traktowana jest jako żywność lub zalecana do stosowania nie przez lekarzy)

Monitorowanie działań niepożądanych

- Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Bakteriobójczych
 - Wydział Monitorowania Niepożądanych Działań Produktów Leczniczych Urzędu Rejestracji, ul. Żąbkowska 41, 03-736 WARSZAWA, www.urpl.gov.pl
 - Wydział Produktów Leczniczych Weterynaryjnych
 - Wydział Wyrobów Medycznych
- Sprawowanie nadzoru nad bezpieczeństwem stosowania produktów leczniczych i jego monitorowaniem oraz prowadzeniem Centralnej Ewidencji zgłaszanych niepożądanych działań produktów leczniczych dopuszczonych do obrotu należy do zakresu działania Prezesa Urzędu Rejestracji.

Ośrodki zbierające dane o powikłaniach polekowych

- Regionalny Ośrodek Monitorowania Działań Niepożądanych w Poznaniu, Zakład Farmakologii Klinicznej, Instytut Kardiologii AM, ul. Diuga ½, 61-848 POZNAŃ, tel. (061) 853-31-61
- Regionalny Ośrodek w Łodzi: Ośrodek Miejskiej Informacji o Lekach przy Zespole Opieki Zdrowotnej dla Szkół Wyższych PALMA, ul. Rewolucji 1905 r., 37/39, 90-214 Łódź
- Regionalny Ośrodek Monitorowania Działań Niepożądanych Leków w Krakowie, Zakład Farmakologii Klinicznej, Katedra Farmakologii CM UJ, ul. Śniadeckich 10, Kraków, tel. 012-428-47-40
- Regionalny Ośrodek Monitorowania Działań Niepożądanych we Wrocławiu, Katedra i Zakład Farmakologii Klinicznej UM im. Piastów Śląskich, ul. Bujwida 44, 50-345 Wrocław, tel. 071-328-61-70

Wydział Monitorowania Niepożądanych Działań Produktów Leczniczych - zadania

- Zbieranie raportów o niepożądanych działaniach leków
- Ocena przyczynowo-skutkowa
- Informacja o leku
- Wydawanie „Biuletynu Leków”
- Wysyłanie raportów o NDL do WHO i EMEA – centralna baza danych Eudravigilance; główne źródło informacji
- Prowadzenie baz danych
- Ocena raportów okresowych
- Ocena zmian typu II
- Współdziałanie w przygotowaniu komunikatów do lekarzy
- Współpraca ze środowiskiem medycznym, prowadzenie szkoleń

Zgłaszanie niepożądanych działań leków

- WZORY FORMULARZY (żółta karta” lub międzynarodowa karta CIMOS (w wersji polskiej lub angielskiej) do zgłaszania opisów przypadków powikłań farmakoterapii stanowią załącznik do Rozporządzenia.
- Formularze są dostępne na stronach <http://www.urpl.gov.pl>
- Wszystkie doniesienia traktowane są jako poufne, dane pacjenta i osoby raportujące nie są nikomu udostępniane

Podstawowe dane, które powinny znaleźć się w każdym raporcie

1. Dane o produkcie leczniczym – nazwa leku podejrzanego o NDŁ, droga podania, nazwy i dane o innych jednocześnie stosowanych lekach, wskazania do podania poszczególnych preparatów
2. Dane o reakcji niepożądaney – należy opisać reakcję, uwzględniając – o ile to możliwe – diagnozę i zaznaczyć jak ocenia się reakcję i jaki jest jej wynik – ustąpienie, trwanie, leczenie, trwałe następstwa, zgon
3. Dane pacjenta – należy podać płeć, wiek, masę ciała, inicjały imienia i nazwiska
4. Dane osoby zgłaszającej – dane te muszą być wypełnione w każdym przypadku, z uwzględnieniem imienia, nazwiska i pełnego adresu, telefonu czy faksu.

Podstawowe dane, które powinny znaleźć się w każdym raporcie

5. Inne leki – przydatne mogą być informacje o innych lekach stosowanych w ciągu kilku miesięcy poprzedzających wystąpienie NDŁ
6. Dodatkowe dane – jeżeli dostępne są takie informacje należy podać czy lek, który wywołał reakcję był stosowany w przeszłości, czy chory jest na coś uczulony, czy podejrzewa się interakcje lekowe

W przypadku stwierdzenia wad u noworodka należy podać wszystkie leki stosowane w czasie ciąży, w którym trymestrze ciąży były podawane, datę ostatniej menstruacji.

Jakie reakcje niepożądane zgłaszać ?

- Należy zgłaszać NDŁ po lekach zarejestrowanych w Polsce:
- Wszystkie ciężkie NDŁ, jakie wystąpiły na terenie całej Polski w ciągu 15 dni kalendarzowych od daty powzięcia informacji o ich wystąpieniu
- Wszystkie ciężkie i jednocześnie niespodziewane reakcje, które wystąpiły poza terenem naszego kraju w ciągu 15 dni kalendarzowych od daty powzięcia informacji o ich wystąpieniu
- Wszystkie pozostałe działania niepożądane włączone do okresowego raportu o bezpieczeństwie

Jak się dalej postępuje z raportem ?

- Raport w Wydziale Niepożądanych Działań Produktów Leczniczych Urzędu Rejestracji jest sprawdzany pod względem formalnym i merytorycznym.
- Dokonywana jest ocena związku przyczynowo-skutkowego między lekiem a reakcją.
- W przypadku stwierdzenia, że zgłoszony przypadek jest NDŁ, jego opis wprowadzany jest do bazy danych Wydziału oraz przesyłany do centralnej bazy danych w Uppsali.
- Jeżeli interpretacja przypadku budzi wątpliwości (brak pełnych danych potrzebnych do oceny) – pracownicy Wydziału zwracają się bezpośrednio do osoby raportującej z prośbą o uzupełnienie danych.

Monitorowanie działań niepożądanych

Wykrycie niektórych działań niepożądanych prowadzi do ograniczenia jego stosowania, a w skrajnych przypadkach do wycofania produktu z lecznictwa.

Przykłady NDŁ wykrytych dzięki raportom dotyczącym powikłań polekowych

- Wigabatryna (lek przeciwpadaczkowy) – ograniczenie pola widzenia u chorych przyjmujących lek od dwóch, trzech lat, w informacji o leku zalecono zmniejszenie dawek, ograniczono wskazania, zamieszczono dodatkowe ostrzeżenia i zalecenia
- Kava-kava (preparat roślinny stosowany w stanach napięcia i zmęczenia) – uszkodzenia wątroby, w Polsce preparaty zawierające kava-kava lub kawainę wycofano
- Cizaprid – może powodować zaburzenia rytmu poprzez wydłużenie odstępu QT w obrazie EKG, ograniczono wskazania, zamieszczono ostrzeżenie w „Gazecie Lekarskiej”

Przykłady NDŁ wykrytych dzięki raportom dotyczącym powikłań polekowych

- **KETEK (Telitromycyna)** – zaostrzenie miastonii, zaburzeń widzenia, utrata przytomności, ciężkie zaburzenia wątroby; ograniczono wskazania do szczepów opornych na beta-laktamy i (lub) makrolidy
- **Wyciągi z *Cimicifugae racemosae rhizoma*** (korzenia pluskwicy groniastej) – możliwe działanie hepatotoksyczne
 - Objawy sugerujące uszkodzenie wątroby: uczucie zmęczenia, utrata apetytu, zaczerwienienie skóry, błon śluzowych, ciężkie bóle w górnej części brzucha z nudnościami i wymiotami lub ciemna barwa moczu

Przykłady NDŁ wykrytych dzięki raportom dotyczącym powikłań polekowych

- **PROTELOS (ranelinian strontu)** – zespół nadwrażliwości (DRESS), po 3-6 tyg. stosowania (16 przypadków, w tym 2 śmiertelne); reakcje skórne, gorączka, eozynofilia, adenopatia, zapalenie wątroby, nefropatia śródmiąższowa, śródmiąższowa choroba płuc.
- **TRIMETAZYDYNA MR (Preductal, Trimpol, Setal, Viscotazin, Cyto-Protectin)** – 2012 r. ograniczono wskazania do stosowania tylko u dorosłych w terapii skojarzonej w objawowym leczeniu pacjentów ze stabilną chorobą wieńcową ze względu na objawy parkinsonizmu

Leki oryginalne wycofane z obrotu

- **DURACT** – lek przeciwbólowy, zwiększa uszkodzenie wątroby, 1998 r.
- **ISOLIPAN (Deksfluramina), Fenfluramina** – leki przeciw otyłości wywołują zaburzenia w funkcjonowaniu zastawek serca, 1997 r.
- **SIBUTRAMINA (Meridia)** – inhibitor zwrotnego wychwytu noradrenaliny, dobutaminy i serotoniny ze szczeliny synaptycznej – lek przeciw otyłości

Badanie SCOUT → wpływ redukcji masy ciała po stosowaniu sibutraminy na chorobowość i śmiertelność sercowo-naczyniową

↑ **RYZYKA WYSTĄPIENIA CIĘŻKICH INCYDENTÓW SERCOWO-NACZYNIOWYCH O 16% (UDARY MÓZGU I ZAWAŁY M. SERCOWEGO) BEZ SKUTKU ŚMIERTELNEGO**

EUROPEJSKA AGENCJA LEKÓW (EMA) ZALECA ZAWIESZENIE POZWOLEŃ NA DOPUSZCZENIE DO OBROTU SIBUTRAMINY

Leki oryginalne wycofane z obrotu

- **RAXAR** – antybiotyk, prowadzi do śmiertelnych zaburzeń rytmu serca, 1999 r.
- **LOTRONEX** – lek przeciwko syndromowi nadwrażliwego pęcherza, zwiększa ryzyko uszkodzenia narządów wewnętrznych, 2000 r.
- **ACOMPLIA (Rymonabant)**
 - lek przeciw otyłości zwiększa częstość depresji (10%) i myśli samobójczych (1%) – wycofany przez EMA w listopadzie 2008

Leki oryginalne wycofane z obrotu

- **LIPOBAY (Ceriwastatyna)** – lek przeciwcholesterolowy z grupy statyn, powoduje uszkodzenie mięśni, czasami śmiertelne, zwłaszcza jeśli lek wejdzie w interakcje z innym preparatem z grupy fibratów (gemfibrozil), 2001 r.
- **VIOXX (Rofekoksyb)** – lek przeciwzapalny stosowany w chorobach reumatycznych, powoduje powikłania układu krwionośnego, zwiększa prawdopodobieństwo zawału serca, 2004 r.

Leki oryginalne wycofane z obrotu

- **TROGLITAZON - Tiazolidynediony (Glitazony) - wprowadzony w 1997 po 3 latach wycofany ze względu na piorunującą niewydolność wątroby.**
- **Pioglitazon, rosiglitazon** – agoniści receptorów PPAR-gamma
 - U kobiet z cukrzycą typu 2 podwyższone ryzyko złamań kostnych
- **AVANDIA (Rosiglitazon)**
 - możliwość zaostrzenia niewydolności serca, wzrost ryzyka zawału i zgonu z przyczyn naczyniowo-sercowych (FDA, 2007)
 - możliwość indukowania osteoporozy u kobiet po menopauzie

Leki oryginalne zawieszono lub wycofano z obrotu

- **PREXIGE (Lumirakoksyb)** – wycofany w Australii z powodu uszkodzenia wątroby, sierpień 2007 r., w UE ograniczono wskazania do leczenia zapalenia kości i stawu biodrowego oraz kolanowego
- **KETOKONAZOL – doustne podanie może uszkadzać wątrobę**
 - Z tego powodu Europejska Agencja Leków (EMA) zaleciła zawieszenie w całej Unii Europejskiej wydawanie pozwoleń na dopuszczanie do obrotu preparatów doustnych.

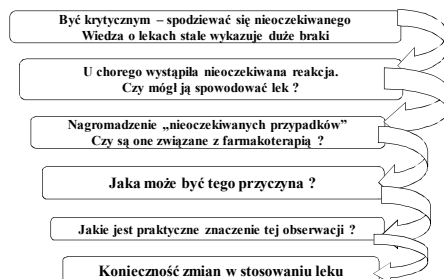
Leki oryginalne zawieszono lub wycofano z obrotu

- **CELEBREX (Celekoksyb) – zwiększa prawdopodobieństwo zawału serca, wycofanie ?**
- **DIKLOFENAK** – należy wycofać z rynku, ponieważ zwiększa ryzyko zawału serca i udaru mózgu – alarmują specjaliści z Wielkiej Brytanii i Kanady na łamach „PLOS Medicine”.
 - U chorych zażywających diklofenak zawały serca i udary mózgu zdarzają się o 40-60 proc. częściej niż u tych, którzy go nie stosują. Pod tym względem stwarza on takie samo, a nawet większe ryzyko niż rofekoksyb, który wycofywano z rynku w 2004 r.

Częstość i czynniki hospitalizacji spowodowanych możliwymi do uniknięcia powikłaniami farmakoterapii

- Wyniki badania holenderskich autorów: Anne J. Leentertse i wsp. opublikowane w Archives of Internal Medicine 2008, 168, 1890
- Przeanalizowano wszystkie nieplanowane przyjęcia w 21 ośrodkach leczniczych w ciągu 40 dni
- Z 13 000 nieplanowanych hospitalizacji – 714 (5,6%) miało związek z farmakoterapią
 - Nieomal połowie (n = 332) tych hospitalizacji można było zapobiec
 - Czynniki ryzyka:
 - Ograniczenie zdolności poznawczych (iloraz szans, 11.9)
 - Występowanie co najmniej 4 chorób u tego samego pacjenta (8.1%)
 - Niesamodzielność życiowa (3.0%)
 - Upośledzenie czynności nerek (2.6%)
 - Niestosowanie się do zaleceń dotyczących leczenia (2.3%)
 - Polipragmazja (2.7%)

Etapy w przeciwdziałaniu powikłaniom polekowym

Dziękuję za uwagę